

Patti Lather og Chris Smithies: **Troubling Angels. Women Living with HIV/AIDS.** Westview/Harper Collins, Boulder, Colorado, 1995. 198 pages.

Anmeldt af *Dorte Marie Søndergaard*, dr.philos, adjunkt ved Roskilde Universitetscenter.

Troubling Angels hedder Patti Lathers og Chris Smithies bog: Engle, der bekymrer, foruroliger, problematiserer. Det er en titel, der vækker nysgerrighed. Hvad gør engle i en videnskabelig tekst? Er Patti Lather pludselig blevet religiøs? Lather, der vel er den mest kendte af de to forfattere, kendt for sine feministiske tekster og komplicerede metoderefleksioner (Lather, 1991) - er hun nu begyndt at skrive om engle? Og hvad er det i øvrigt for nogle engle, der flyver rundt og vækker bekymring og foruroligelse i stedet for at bringe tryghed og trøst, sådan som engle dog plejer at gøre det?

Englemetaforen er hentet i AIDS-debatten, hvor den af og til og vel mest i USA bruges om folk, der er inficeret med HIV og/eller har AIDS i udbrud. Metaforen peger på de ramte som engle, gennemsigtige og på vej over i en anden verden, levende i en tilstand mellem liv og død. Men den bruges også langt mere svævende knyttet til den gåde, sygdommen udgør: hvor kommer HIV-virusen med sine uendelig mutationer fra? Hvorfor kan den ikke bringes under kontrol? Sygdommen udgør et fænomen, der på een gang forsøges tabueret og afgrænset som noget, kun marginaliserede grupper rammes af (homoseksuelle, fattige, prostituerede, stofmisbrugere), men som samtidig truer med at underminere autoriteten i vores hidtidigt ellers så funktionelle videnskabelige og (i visse lande) religiøse diskurser. Og det er i forhold til dette sidste aspekt ved fænomenet, at Patti Lathers og Chris Smithies engle skal forstås. Det skal jeg vende tilbage til. Nu først lidt mere konkret om bogen.

Bogen handler, som titlen også antyder, om kvinder, der er HIV+ og/eller har AIDS i udbrud. Chris Smithies har i en årrække ledet støttegrupper for ramte kvinder. Hun er psykolog, feminist og phd. i det, der på amerikansk hedder "counseling", hvilket i Danmark svarer til noget i retningen af klinisk psykologi. Patti Lather er phd. i pædagogik ("education") og kvindestudier. Lather udgør forskeren i forfatterparret; Smithies er i højere grad praktikeren - og deres samarbejde har tydeligvis resulteret i en gensidig faglig berigelse. Det interessante er, at de ikke som de fleste andre forfatterpar forsøger at fremstå som een stemme i teksten. Deres forskelligartede stemmer bibeholdes bogen igennem.

Troubling Angels er en meget utraditionel bog. Og alene derfor er den spændende læsning. Lather og Smithies eksperimenterer med formen og med den videnskabelige genre. Noget af grunden til dette er formentlig, at de har villet nå et bredere publikum end blot det akademiske. Men hovedårsagen ligger i selve temaet.

I indledningen skriver de, at bogen muligvis kan ligne planlagt forvirring, men at det har været nødvendigt at skabe en bog i den form, fordi det ikke længere er muligt at opretholde troen på den entydige og klare tolkning, der skulle kunne afspejles i en ligeså entydig og konsistent tekst. Forestillingen om, at historier som dem, der omhandler HIV og AIDS, skulle kunne fortælles på en enkel, sammenhængende og ukompliceret måde, er brudt sammen, skriver Smithies og Lather. Og det er det fænomen, de har forsøgt at imødekomme i tekstens organisering.

Forfatterne har således organiseret teksten som lag af forskellige former for information, i skift mellem registre og formidlingsmåder. Teksten vender, skriver de, forskelligartede ansigter mod læseren for at tilbyde glimt af det kolossale og komplicerede netværk af kulturelle informationer om AIDS, som vi alle er fanget i (s. xviii). På denne måde bliver intentionen med teksten at positionere læseren som tænker eller, som jeg ville formulere det, som en medreflekterende aktør teksten igennem. Læseren tilskyndes til at reflektere over det alt for nemt og hurtigt forståede, over alle temaets taget-for-givetheder.

I forlængelse af denne forfatterstrategi ligger også bogens mere overskridende potentialer: Temaet AIDS handler her ikke kun om AIDS, om sygdommen og de mennesker der rammes af den. Det handler mindst lige så meget om de vanskelige eksistentielle spørgsmål om liv og død, fortid, nutid og fremtid, identitet, livsmål, selvbestemmelse etc., som alle mennesker må stille sig selv med mellemrum - om ikke andet så når livets forskelligartede kriser indfanger een. Videre stiller temaet vores brug af kategorier som inde/ude, os/dem, uskyldig/skyldig etc. til refleksion. Og endelig ligger bogens overskridende potentiale også i forhold til videnskabeligt metateoretiske refleksioner: hvad er det for viden, der opnås med hvilke metoder? Hvordan kan man skaffe viden, der på nogen mulig måde yder et så kompliceret og vanskeligt forståeligt fænomen retfærdighed? Som Lather og Smithies skriver: "Within such a book, reading both becomes a kind of brooding over that which is beyond the word and the rational, and gestures toward the limits as well as the possibilities of knowing" (s. xix).

Efter min mening er bogen imidlertid ikke det mindste forvirrende. Ikke hvis man slipper genrens skabeloner og klicheer og forholder sig lidt nysgerrigt til nye muligheder. Der er systematik i opbygningen, og strukturen er let at lære at kende.

Bogen har to indledninger. Den første handler om bogen som projekt. Her fortælles kort om selve problematikken: AIDS og HIV som et voksende problem. I 1995 var 40% af verdens 10 millioner smittede kvinder, og kvinder er den hurtigst voksende gruppe af smittede i USA. De smittes af deres mandlige partnere. Smitterisikoen er 4-8 gange større fra en inficeret mand til en rask kvinde, end omvendt. Alligevel er smittede kvinder endnu et sjældent tematiseret fænomen. Sygdommen betragtes stadig som en bøsseygdom eller som noget, der plager den tredje verden. Denne første indledning fortæller også om forfatternes intentioner med at inkludere mange stemmer og lade de interviewede kvinder komme til orde som med-forskere; og om at tilbyde mange niveauer af kundskab og tænkning som læseren kan anvende som et grundlag for selv at skabe mening.

Den anden indledning beskriver de involverede kvinder. Kvinderne er hentet i støttegrupper i forskellige amerikanske byer, og de er blevet interviewet i en periode over to år, fra 1992-1994. I alt 25 kvinder har deltaget direkte i interviewene. Aldersspredningen har ligget mellem 23 og 49 år. 4 hispanics, 5 african-americans og 16 kaukasere har deltaget. 13 var mødre og fem bedstemødre. På interviewtidspunktet var 17 i arbejde - varierende fra servicemedarbejdere, ansatte i det private erhvervsliv til universitetslektor (bagerst i bogen findes i øvrigt en række demografiske tabeller, der i oversigtsform giver information om de interviewede på interviewtidspunktet).

Derefter er bogen opbygget som en vekslen mellem noget, der kaldes "Story Series", serier af fortællinger, og "Inter-texts". I alt fem kapitler indeholder disse serier af historier, afbrudt af ligeså mange kapitler under titlen "Inter-texts".

De kapitler, der hedder fortællingsserier, er derpå igen todelte: øverste del af siderne i disse kapitler indeholder interviewudskrifter med kvinderne, som i denne del står som selvstændige stemmer. De afbrydes ikke af forskernes analyser eller forklaringer. Kvinderne taler selv om livet efter diagnosen, om livsbetingelserne der ændres, om problemer med job, når det bliver kendt, at de er smittede, eller når de har for meget sygefravær. De taler om problemer med forsikringsselskaber; om at leve åbent eller skjult med diagnosen; om forholdene til børn, ægtemænd, venner, kærester, forældre, svigerfamilier, om seksualitet etc.. Og om hvordan man kan finde en mening med det, der er overgået een: hvorfor mig? Og ikke mindst taler de om, hvordan bevidstheden om døden ændrer ens måde at leve nutiden på.

Det er en vitalisering af problematikken, som denne summen af stemmer tilbyder: Hvordan leves et liv med HIV af konkrete kvinder og deres nærmeste? Hvilke forskellige måder at forstå problematikken på udvikler der sig, og hvordan udvikles forskelligartede strategier til at møde dens udfordringer med? Hvordan håndterer man at sige farvel til sin 4-årige datter, der når at dø af AIDS, inden man selv gør det? Hvordan reagerer man på en mand, der på et værtshus, efter at han har fået at vide, at man er smittet, alligevel vil have sex uden kondom? Hvordan får man fortalt angste, fordømmende, kærlige eller vrede forældre, at man er syg og skal dø? Hvordan får man fortalt sine voksne børn det? Teksterne er et blik ind i levet liv. Og dermed netop også et blik forbi de taget-for-givet-heder, som forfatterne ønsker at udfordre.

Den anden del af teksten i de todelte fortællingsseriekapitler løber på sidernes nederste del. Her er det primært de to forfatteres stemmer, som får plads, selvom de også ind imellem inddrager interviewstemmer. I forfatterdelen af fortællingsserierne sammenskrives fænomenbeskrivelse, analyse og refleksioner over egen forskerposition i arbejdet. Det usædvanlige og nok så interessante her er forfatterens vægtning af personlige erfaringer og oplevelser. Her er ingen professionel neutralitet i relation til temaet, ingen uberørthed, der skal markere afstand til forskningsobjektet/objekterne. Lather og Smithies fortæller om det selv at blive testet, om egne erfaringer med at forvalte samme problematikker, som dem kvinderne fortæller om. De fortæller om, hvad mødet med disse kæmpende kvinder gør ved dem som forskere og som personer. For eksempel har Lather en del tankevækkende overvejelser over, hvordan netop hendes egen ventetid til resultatet af HIV-testen viste negativ, aktualiserede problematiseringen af opdelingen i os og dem, forskeren og forskningsobjektet, de raske og de syge. Hun blev i denne ventetid klar over forskellene på at skrive om problematikken henholdsvis indefra og udefra - med de muligheder og begrænsninger, der ligger i begge positioner.

Patti Lather tilbyder også i nogle af sine tekstdele her i fortællingsseriekapitlerne analyseredskaber til at gribe de personligt bearbejdende processer blandt kvinderne med. I den af fortællingsserierne, der handler om forsøget på at finde mening i det skete - i øvrigt et af de mest spændende kapitler i bogen - taler hun om, hvordan kvinderne trækker på almindeligt anvendte diskurser: religion, psykoterapi, new age-tænkningen, gængse fortællinger om identitet og selvtillid, medicinske diskurser, og hvad der ellers findes tilgængeligt i vores kultur, når de skal forsøge at fortælle en mening frem med sygdommen. Det interessante er imidlertid, skriver hun, hvordan deltagerne forhandler disse betydninger: Hvilke af diskurserne de investerer autoritet i, hvilke de finder personligt overbevisende, hvilke diskurser der ganske enkelt bryder sammen og fremstår som ubrugelige, når kvinderne forsøger at anvende dem i deres meningsskabelsesprocesser.

Lather deler her et lille stykke af sit teoretiske fundament med os: Mennesker skaber mening i deres liv gennem de "story lines" og narrativer, som er tilgængelige for dem på et givent kulturelt

tidspunkt. Men intet liv passer helt ind i en "story line", og alle må arbejde på at finde mening på tværs af, inden for eller uden for de tilbudte fortællinger. Nogle "story lines" hjælper os med at fortælle vore liv på en god måde, andre fortæller os frem som negative figurer. Nogle ser og vælger vi bevidst, andre "fortæller os" bare, uden at vi rigtigt forholder os til det.

Denne forståelsesform og de analytiske perspektiver, der ligger i forlængelse af den, deler Lather med os, men så er det også slut. Ikke uddyber hun analyserne herefter. Dette er noget, vi som læsere selv kan tænke videre i. Vi bliver dog lovet en efterfølgende bog, som har arbejdstitlen: *A Curriculum of Angels: Feminist Practices Toward a Doubled Science*. Denne nye bog skal udvikle en teori om situeret metodologi. Men når man nu gerne ville have haft noget mere samlet analyse af den rige empiri, som *Troubling Angels* indeholder - så bliver man ladet tilbage med sin kundskabssult.

Der er nok flere årsager til, at Lather ikke fremarbejder mere omfattende og samlede analyser. Een er, at det er gået hurtigt med at skrive bogen. Kvinderne har presset på, måske har forlaget også, men kvinderne har i hvert fald - som en af dem siger: "When are you guys going to publish? Some of us are on deadline here, you know?" Dette sammen med temaets aktualitet og det, at kvindernes del i problematikken i vid udstrækning henstår som usynlig, har uden tvivl understreget hastværket. En anden årsag er formentlig, at forfatterne som nævnt har ønsket at ramme et bredt publikum. Bogen skulle derfor ikke være en tung akademisk tekst, utilgængelig for almindelige mennesker. I bogens nuværende form ligger de deciderede forskningsbidrag som parallelle og absolut ikke dominerende tekstlinier, flankeret af kvindernes stemmer - og disse stemmer, deres tilbud om viden, deltagelse og forståelse, indtager hovedscenen. Man kan uden problemer i sin læsning holde sig til kvindernes stemmer, hvis man synes de andre tekstlinier bliver for tunge og komplicerede.

En tredje årsag ligger imidlertid formentlig i Patti Lathers vægring mod at objektivere kvinderne og deres krise. Emnet her er tydeligvis stærkt berørende for forskeren selv, og naturligvis med rette - men jeg har ind imellem under læsningen overvejet, om det er blevet så berørende, at det er kommet til at stække hendes udfoldelse som tænker? At tilbyde forståelse og analyse af kvindernes meningsskabelsesprocesser, af deres udvikling af mestringsstrategier, af deres eksistentielle overvejelser behøver jo ikke at føre til hverken objektivisering eller lukkede entydige tolkninger. Chris Smithies tager sidst i bogen Patti Lather med ud for at besøge Debbie, en døende kvinde fra en af støttegrupperne, og Lather får straks anfægtelser efter dette besøg: havde hun nu frem til dette besøg igen siddet og isoleret sig fra smerten i fænomenet, tryk bag sit skrivebord, indkapslet i sin akademiske tankeverden? Hvordan vil hun kunne skrive respektfuldt om kvinderne og forholde sig tilstrækkeligt loyalt, tilstrækkeligt indlevet til deres smerte? Hun må, skriver hun, bevæge sig blødt og skråt i sin tænkning ("soft and obliquely") - ikke komme til at vide for hurtigt - hvis hun skal respektere kompleksiteten.

Problematiseringerne er tankevækkende, de er nødvendige, forskningsstrategisk nødvendige, og jeg har meget respekt for Lathers projekt. Men ind imellem bliver hun måske for "blød og skrå", også mere end nødvendigt er? Hvis englenerne er væsener imellem verdener, som det nogle steder i bogen hedder, væsener der på en gang når det uforståelige og samtidig er i kontakt med "os", og hvis Lather måske selv med sin tænkning udgør et bidrag til denne englemetafor: hvis hun nu selv er englens ene vinge, nemlig den der hører denne verden til - så er det vel vigtigt, at hun ikke lader den vinge hænge slapt ned, og blot lader den anden vinge blafre for hele englen; altså denne anden vinge, der repræsenterer det ufattelige, det "for store" ("the Too Big" som den tyske lyriker, Rainer Maria Rilke, flere gange citeres for), det der ligger "beyond the words and the rational"? Begge

vinger må blafre samtidig, for at metaforen fungerer, og her savner jeg mere styrke og samling i Lathers stemme. Hendes stemme ville sagtens i videre udstrækning kunne tilbyde kompetent tænkning på sine præmisser, parallelt med de andre stemmer, uden at komme til at overtage scenen - og negligere englen.

Men nu hvor vi er ved englene - englene optræder primært i bogens fem mellemkapitler, inter-teksterne. Her introduceres vi til angelologi. Angelologien, studiet af engle, har noget i retningen af 4000 år på bagen; efter en vis nedgangsperiode i middelalderen hvor englenes autoritet truedes kraftigt af deres manglende kapacitet til at gribe ind overfor de voldsomme sygdomsepidimier, der huserede i Europa på den tid, har englenes popularitet varieret med perioder og kulturer. Senest er de imidlertid blevet genintroduceret af New Age bevægelsen i USA, og Lather fortæller, at amerikanske feminister også har taget dem til sig, på linie med cyborgs og andre grænseoverskridende væsener.

I inter-teksterne gennemgås kort englenes historie indenfor jødiske, islamiske og kristne traditioner - samt hvordan billedet af englen og englemetaforen har været anvendt af forskellige kunstnere gennem tiden. Lather advarer tidligt i bogen mod at englificere sygdommen og dens følger på måder, der romantiserer eller trivialiserer den. Det er ikke de romantiske engle, Lather søger. Det er andre, mere foruroligende engle. Lathers engle er imidlertid ikke blot foruroligende engle, men også en art forvandlingsengle, som hjælper til at fortælle historien på andre måder, at fortælle den overskridende i forhold til vores dikotome afmagt/magt, nederlag/sejr opdelinger. Lathers engle vil forbeholde tænkningen ret til at lade noget forblive uforstået, tvetydigt, at lade det forblive udenfor nemt tilgængelige måder at skabe mening på. De vil skabe liv, ikke på trods af eller i kontrast til, men i mødet med katastrofen.

Ud over angelologi formidler inter-teksterne imidlertid også kolde facts om AIDS. Verdenssundhedsorganisationen forudsiger, at der i år 2000, altså om tre år, vil være 40 mio mennesker inficeret med HIV. Mere end 70% vil være inficeret gennem heteroseksuelle forhold. Og mere end halvdelen af de inficerede vil være kvinder. Vi tilbydes viden om nyeste forskningsresultater, når det gælder medicinske forklaringer og beskrivelser af virusens natur og adfærd. Og vi bliver delagtiggjort i den række af mere konspirations-inspirerede teorier om virusens tilvejekomst, som har verseret siden først i 80'erne.

I den sidste inter-tekst forholder forfatterne sig konkret politisk til fænomenet: der er behov for flere økonomiske ressourcer til forskning, for bedre forsikringer, hospitalspladser, uddannelse og oplysning, og ikke mindst for større opmærksomhed på sygdommen som andet end blot en bøsse-sygdom. Man må udvikle mere kundskab om dens køns-, klasse- og kulturspecifikke implikationer.

Troubling Angels bør læses af flere årsager. For det første behandler den en af vor tids store og meget foruroligende menneskelige katastrofer på en vis og sensitiv måde. Den er værd at blive klog af, når det gælder selve fænomenet og de eksistentielle tematikker, fænomenet spejler. Dernæst repræsenterer den et metodologisk eksperiment, både hvad angår måden at indsamle data og skabe kundskab på, graden af personlig involvering i forskningsprocessen og forskningsgenstanden - men også hvad angår formidlingsform. Denne mangelagede tekst, hvor forskelligartede genrer holdes som adskilte, men parallelle linier en bog igennem, alt imens de behandler og bearbejder samme fænomen - den form er ganske enkelt både spændende og provokerende.

Som nævnt er et af de mest interessante kapitler i bogen det, der omhandler kvindernes forsøg på at finde en mening med deres situation. Og måske understreges dette af, at bestræbelserne spejles i forfatternes underliggende forsøg på at gøre det samme. Den tilbagevendende englemetafor repræsenterer forfatternes og især Patti Lathers kredsen omkring spørgsmålet om denne mening med det hele.

I Lathers søgen efter mening har englenerne muligvis alligevel bragt trøst og tryghed, sådan som det er engles almindeligt tænkte bestemmelse at gøre det. Trøst i form af muligheden for distance - noget Lather selv nævner sidst i bogen, at hun alligevel også af og til har haft brug for. Fordybelsen i angelologien fungerede ind imellem for hende som "cool comfort", når smerten i fænomenet blev for u håndterlig. Men englenerne har nok også bragt tryghed, tænker jeg, nemlig i form af muligheden for at projicere det ikke forståelige ind i metaforen. Både denne projektion og metaforens mulighed for at kunne gribe til "den refleksive tilstand", som med poststrukturalisme, konstruktionisme etc. er kommet til at udgøre dagens nye credo, den nye basis for "meaning making", grundpræmissen i vores nye betydningssystem - både projektionen og metaforens opfordring til grænseoverskridende refleksivitet indeholder uden tvivl et tilbud om trøst og relativ tryghed for vestlige individer stillet overfor et så uhyggeligt fænomen.

Reference:

Lather, Patti (1991). *Getting Smart: Feminist Research and Pedagogy With/in the Postmodern*. New York: Routledge.

(plather@pop.service.ohio-state.edu)